

Ганна КОНДРАТЕНКО,
orcid.org/0000-0002-5035-4355
кандидат педагогічних наук,
заступник директора
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) *h.kondratenko@kubg.edu.ua*

ЦІННІСНІ ВИМІРИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЕТАПІ АДАПТАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ

У статті досліджено проблему формування цінностей майбутніх бакалаврів музичного мистецтва через аналіз їх сформованості на етапі адаптації до навчання в університеті. Зазначено, що процес формування цінностей є сталим і має особливе значення у період оволодіння професією, коли відбувається інтеграція особистісних та професійних цінностей, взаємопроникнення зовнішнього світу у внутрішній. Зазначено, що заклад вищої освіти і його мистецьке середовище виступають важливими складовими частинами формування особистості студента-музиканта.

Автор спирається на доробки науковців щодо теоретичних засад формування цінностей і ціннісних орієнтацій, здійснює дослідження, обравши фокус-групою майбутніх бакалаврів музичного мистецтва. Доводиться значення формування професійно-особистісних цінностей, які виступають ядром особистості, регламентують професійну діяльність, дають змогу розкрити унікальність особистості щодо професії, можливості професійного зростання для виявлення своїх здібностей. Наголошується на специфіці формування професійних цінностей майбутніх бакалаврів музичного мистецтва, які формуються в межах виконавської, композиторської, диригентської, музикознавчої, викладацької діяльності.

Проаналізовано тенденції цінності майбутніх бакалаврів музичного мистецтва на етапі адаптації їх до навчання у закладі вищої освіти, такі як пріоритет особистісних та соціально значимих цінностей, недостатня важливість професійної самореалізації, відсутність балансу між особистими і професійними цінностями.

Представлені результати дослідження цінностей студентів першого курсу важливі для визначення їх нинішнього етапу життя, розуміння ролі корпоративних цінностей вищого навчального закладу (на прикладі Київського університету імені Бориса Грінченка) в житті майбутніх бакалаврів музичного мистецтва у період адаптації до навчання.

На основі діагностичного вимірювання цінностей студентів першого курсу визначено особливості педагогічного впливу, результатом якого може стати подальше розроблення організаційно-методичної системи формування професійно-особистісних цінностей.

Ключові слова: цінності, майбутні бакалаври музичного мистецтва, адаптаційний період.

Ganna KONDRATENKO,
orcid.org/0000-0002-5035-4355
Candidate of Pedagogic Sciences,
Vice-Director
Institute of Arts
of Borys Grinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine) *h.kondratenko@kubg.edu.ua*

VALUE DIMENSIONS OF FUTURE BACHELORS OF MUSIC ART AT THE STAGE OF ADAPTATION TO THE STUDY AT THE UNIVERSITY

The article investigates the problem of forming the values of future bachelors of music art through the analysis of their formation at the stage of adaptation to the study at the university. It is noted that the process of value formation is constant and is of particular importance in the period of mastering the profession, when there is an integration of personal and professional values, the interpenetration of the external world into the internal. It is designated that the institution of higher education and its artistic environment are an important component of the formation of the personality of a student-musician.

The author relies on the works of scientists on the theoretical foundations of the formation of values and value orientations, conducts research, having chosen a focus group of future bachelors of music art. The importance of the formation of professional and personal values is proved, and these values act as the core of the individual, regulate professional activity, and allow revealing the uniqueness of the individual in relation to the profession, the possibility of professional growth to identify their abilities. Emphasis is placed on the specifics of the formation of professional

values of future bachelors of music art, which are formed within the framework of performing, composition, conducting, musicological and teaching activities.

Trends in the value of future bachelors of music art at the stage of their adaptation to higher education are analyzed: the priority of personal and socially significant values, insufficient importance of professional self-realization, lack of balance between personal and professional values. The presented results of the research of first-year students' values are important for determining their current stage of life, understanding the role of corporate values of higher education (on the example of Borys Grinchenko Kyiv University) in the life of future bachelors of music art in the period of adaptation to the study. On the basis of diagnostic measurement of values of first-year students the features of pedagogical influence are determined, the result of which can be further development of organizational-methodical system of formation of professional-personal values.

Key words: values, future bachelors of music art, adaptation period.

Постановка проблеми. На сучасному етапі студентство України перебуває у непростих умовах становлення. Результатом нестабільності політичного та економічного життя, суспільних реформ і нових перспектив розбудови системи вищої освіти стає переоцінка цінностей. Суттєвих змін набуває цей процес в умовах пандемії COVID-19, війни на сході України та неможливості самореалізації у звичних умовах соціуму.

Водночас усе більшого значення набуває професійна підготовка фахівців у галузі освіти, виникнення нових форм та різновидів. У цьому аспекті пріоритетами виступають якість освітнього процесу та студентоцентризм. У галузі мистецької освіти важлива роль надається майбутнім бакалаврам музичного мистецтва, які мають стати в подальшому носіями культурно-мистецьких духовних цінностей, певними «еталонами» поведінки та трансформації особистих цінностей, арт-середовища та педагогічної професії. Відповідно до Стандарту вищої освіти України спеціальності 025 «Музичне мистецтво», підготовку бакалаврів музичного мистецтва здійснюють музичні академії, факультети (інститути) мистецтв університетів та інші навчальні заклади сфери культури.

Особлива специфіка освітнього середовища університету безпосередньо впливає на формування професійно-ціннісного ядра особистості, тому надзвичайно важливим у цьому процесі є період адаптації до навчання у закладі вищої освіти. Процес формування цінностей є перманентним та особливого значення набуває в період опанування професією, коли до системи особистісних цінностей додається комплекс професійних. Реалізуючись у системі вищої освіти в університетському середовищі, ця тенденція взаємопроникнення зовнішнього світу у внутрішній здійснюється через формування професійно-особистісних цінностей. Водночас ціннісні виміри студентів-першокурсників потребують детального дослідження, адже їх діагностика на початковому, тобто адаптаційному, етапі в університеті сприятиме створенню відповідної системи педагогічного впливу.

Аналіз досліджень. Аналіз наукових джерел дає змогу зазначити, що проблема цінностей та ціннісних орієнтацій є актуальною та багатоаспектною, досліджується крізь призму філософії, психології, соціології та педагогіки. Її можна розглядати як базову для багатьох досліджень, де визначається аксіологічна складова частина діяльності, джерела поведінки людини у всіх сферах життя.

Так, визначенню змісту, структури, типів цінностей присвячені дослідження Л. Божович, В. Гриньової, І. Ісаєва, О. Леонтєва, В. Сластьоніна, Д. Узнадзе, Є. Шиянова. Низкою науковців розроблені методики діагностування рівнів сформованості цінностей (С. Бубнова, Р. Коулз, Д. Леонтєв, А. Маслоу, В. Мясичев, Г. Олпорт, М. Рокич, В. Франклін, Ш. Шварц). Значна частина дослідників (Б. Ананьєв, М. Боришевський, І. Ісаєв, Н. Коваль, Л. Разживіна) підкреслює важливість періоду навчання в університеті у становленні особистості та для розвитку її ціннісних вимірів.

На дослідження освітніх цінностей та орієнтацій спрямовані праці фахівців із психології, зокрема Л. Виготського, В. Давидова, С. Рубінштейна, а також із педагогіки, в тому числі І. Беха, В. Кременя, В. Лугового, В. Огнев'юка, Ю. Пелеха, С. Сисоевої, Л. Хоружої.

Професійно-педагогічні цінності вчителів досліджували П. Авер'янов, С. Бадюл, В. Денисенко, С. Хмара, Є. Шиянов; питання ціннісної компетентності – В. Луговий; ціннісно-сміислової компетентності – С. Козаченко, І. Рощина, А. Хуторської. Ціннісну сферу студентів-музикантів вивчали І. Манік, О. Олексюк, О. Плохотнюк, Т. Пляченко, А. Щербакова, О. Щолокова.

Водночас проблема формування професійно-особистісних цінностей майбутніх бакалаврів музичного мистецтва залишається відкритою, це питання поки що отримує фрагментарне, а не комплексне вирішення. Мало досліджуваним залишається питання щодо ціннісних пріоритетів студентів-музикантів на етапі адаптації до навчання в університеті.

Мета статті полягає в аналізі тенденцій сформованості цінностей майбутніх бакалаврів музичного мистецтва на етапі адаптації до навчання в університеті, визначенні системи подальшого педагогічного впливу.

Виклад основного матеріалу. Термін навчання майбутнього бакалавра музичного мистецтва в університеті збігається, як правило, з періодом становлення його ціннісної свідомості, моральних і професійних якостей. Це дає можливість самореалізуватися, стати конкурентоспроможним у професійній діяльності. У цей час майбутні фахівці отримують із освітнього простору закладу вищої освіти ідеали, цінності різних поколінь та епох, зокрема національні, професійні, духовні, сімейні. Отже, поступово відбувається формування загальнолюдських ідеалів, складається єдина система цінностей. У цьому аспекті університет і його мистецьке освітнє середовище виступають важливими умовами формування особистості студента-музиканта.

Опанування професії в галузі культури й мистецтва, розвиток професійно-особистісної складової частини передбачають глибокі суб'єктивні перетворення, коли особистісна досконалість доповнюється фаховою, а наявність сформованої власної аксіологічної сфери стає запорукою розвитку професіоналізму. Великого значення набувають гармонійне поєднання професійних знань із найкращими особистими якостями, досягнення високого рівня професіоналізму та збереження індивідуальності, професійна мобільність та інтеграція в колективі (зокрема, хоровому, оркестровому, в ансамблях).

Категорія цінностей у «Національному освітньому глосарії: вища освіта» (2014 рік) розглядається як «об'єктивно-суб'єктивна інформація, що виражає значення об'єктів для суб'єктів, суб'єктивні пріоритети в царині об'єктів. Цінності як ставлення суб'єктів до об'єктів формуються в освіті, навчанні». Це підтверджує важливість формування цінностей у контексті з компетентнісним та середовищним підходами, які вважаються провідними на сучасному етапі. Перехід на новий якісний рівень аксіосфери особистості відбувається під час трансформації цінностей під впливом освітнього середовища та реалізації внутрішніх сил самої особистості.

Н. Ткачова розглядає як світоглядний фундамент навчально-виховного процесу такі групи цінностей:

– фундаментальні (базові, наближені до загальнолюдських), якими є життя, людина, добро, природа, суспільство, щастя, справедливість тощо;

– національні (цінності національної культури), якими є національна ідея, рідна мова, народні свята, традиції та звичаї, фольклор, національні символи тощо;

– громадянські (цінності громадянського суспільства), якими є демократичні права та обов'язки, толерантність, повага до традицій інших народів, інформаційна культура тощо;

– сімейні цінності (цінності родинного життя), якими є любов, вірність, взаємодопомога, взаємопідтримка, гармонія взаємовідносин, довіра, взаємна відповідальність, шанування предків;

– особисті (особистісні цінності), якими є повноцінна життєва самореалізація, освіченість, морально-вольові якості, здоров'я, життєві компетенції тощо (Ткачова, 2004).

Автор доводить важливість опанування особистістю всіма групами цінностей, наголошує на тому, що фундаментальні цінності впливають на всі інші види, а особисті цінності формуються в процесі присвоєння інших груп цінностей та мають особистий смисл.

Ядром становлення аксіологічної сфери особистості, джерелом особистісного та професійного зростання майбутнього бакалавра музичного мистецтва виступають професійно-особистісні цінності, які регламентують професійну діяльність, виражають зв'язок між запитом суспільства й готовністю фахівця відповідати йому. Вони дають змогу розкрити унікальність особистості щодо професії, можливості професійного зростання для більшого вияву своїх музичних та педагогічних здібностей.

Таким чином, професійно-особистісні цінності бакалавра музичного мистецтва є синтетичним утворенням, у якому інтегруються особистісні аспекти з професійно-музичними та професійно-педагогічними. Якщо інші професійні цінності формуються в межах однієї професії, то цінності бакалавра музичного мистецтва – в межах виконавської, композиторської, диригентської, музикознавчої та викладацької діяльності (Стандарт вищої освіти, 2020).

Сутність ціннісних орієнтацій, які формуються у майбутнього музиканта, визначає О. Плохотнюк таким чином: «ціннісні орієнтації – відносно стійка система установок, спрямованості особистості, що зумовлюється певними цінностями і виражається у здатності цілісного відчуття та усвідомлення явищ життя й культури, готовності до вибіркової оцінної діяльності й у мотивації того чи іншого ставлення до них людини» (Плохотнюк, 2007: 129).

О. Олексюк вважає, що «ціннісна взаємодія музики, педагога, учня в музично-педагогічному процесі – провідний принцип творчого спілкування, спрямований на творення синтетично-діалогічної парадигми». Науковець наголошує на тому, що «будь-яке судження про життєві та професійні явища, проблеми – це результат його особистості, душі, активного проникнення в сутність цих явищ. У ситуації діалогу музика як носій Істини, Добра, Краси забезпечує гармонійне поєднання загальної і професійної підготовки майбутнього музиканта – педагога» (Олексюк, 2011: 69). Автор зазначає, що в процесі обміну цінностями відбувається ефект емоційного резонансу.

Відзначимо, що загально-професійні та особистісні цінності, усвідомлені кожною людиною, утворюють аксіологічне ядро, яке індивідуально різняться.

Значна роль у процесі формування цінностей належить етапу адаптації студентів до навчання в університеті, етапу інтеграції особистісних та професійних цінностей.

В аспекті нашого дослідження інтерес мало визначення цінностей студентів-музикантів в адаптаційний період на першому курсі. Вступаючи на навчання до закладу вищої освіти, студенти потрапляють в нові для них умови, де у них змінюється як емоційний стан, так і сформовані стереотипи. Етап адаптації до навчання надзвичайно важливий для особистісних і професійних змін, які спостерігаються в системі цінностей, що служать дороговказом соціальної поведінки й визначають дії та вчинки. Студенти-музиканти, перебуваючи на етапі адаптації, переусвідомлюючи духовні й матеріальні, особистісні та професійні складові частини, упорядковують власне утворення з індивідуальним ранжуванням груп та окремих цінностей. За цей час має сформуватись комплекс цінностей, куди, крім вищезазначених, входять гуманістичні, соціокультурні цінності та цінності освітнього процесу. На наш погляд, важливо сформувати професійні і, як наслідок, професійно-особистісні цінності. Зазначимо, що серед різноманітних типологій цінностей для освітнього процесу університету треба вибрати ту, яка буде найбільше узагальнювати ключові групи цінностей.

Проведене нами дослідження з визначення ціннісних вимірів студентів-першокурсників спеціальності «Музичне мистецтво» проводилось на базі Київського університету імені Бориса Грінченка і включало низку питань, у яких вони визначали цінності та їх значення на цьому етапі навчання, починаючи з першого тижня навчання

до зимової сесії. Студентам були запропоновані два запитальники, такі як адаптований варіант методики М. Рокіча (визначення термінальних цінностей) задля аналізу цінностей поточного моменту життя й запитальник для визначення ролі у житті першокурсників-музикантів корпоративних цінностей Київського університету імені Бориса Грінченка.

Зробивши ранжування від найбільш до найменш значимих цінностей (людина, здоров'я, освіта, гроші, професіоналізм, хороша робота, кохання, дружба, злагода в родині, мир у країні, розваги, духовність, самореалізація, краса, добро, довіра, відповідальність, ініціативність, професійна культура тощо), ми констатували певні тенденції.

Так, спостерігається пріоритет особистих та соціально-значимих цінностей, які є достатньо усвідомленими. Найважливішими є цінності особистого життя та комунікації, а саме кохання (93,3%), родина (86,7%), здоров'я (власне та своїх батьків) (73,3%), дружба (66,7%), освіта (73,3%), хороша робота (66,7%). Отже, студенти-першокурсники, переусвідомлюючи свої життєві пріоритети, впевнено вибирають головними життя й здоров'я, що підтверджує те, що найвищою цінністю є людина.

У сучасних умовах більшість студентів зазначає цінність миру в країні (86,7%). Значну роль відіграє також патріотизм, і це є позитивною тенденцією, яка свідчить про зростання рівня національної свідомості. Водночас, вибираючи пріоритетними гуманістичні та духовні цінності, студенти, як показує досвід, не завжди ними керуються у реальному житті.

Матеріальні цінності зазначили як такі, що відіграють суттєву роль у їхньому житті, 33,3% респондентів, важливість успішної кар'єри визначили 40%. Вони ж підтвердили свою зацікавленість питаннями самореалізації в умовах шоу-бізнесу.

Цінності професійної самореалізації не стали пріоритетними у 66,7% респондентів, адже не є домінантними на цьому етапі. Це свідчить про те, що студенти недостатньо знають про специфіку майбутньої професії.

У результаті дослідження було зафіксовано, що на визначення цінностей впливають рівень успішності студентів, їх розвитку, місцевості проживання (сільське, міське), оточення, гендерна належність, проживання в родині чи в гуртожитку.

Одним із завдань дослідження було визначення того, чи поділяють першокурсники корпоративні цінності університету (на прикладі корпоративних цінностей Київського університету імені Бориса Грінченка), якими є людина,

грумада, довіра, духовність, лідерство-служіння, відповідальність, професіоналізм, громадянська ідентичність, свобода. Результати засвідчили відповідність спрямованості майбутньої професії та загальній стратегії університетського середовища. Найвищі показники зафіксовані у вимірах «людина» й «професіоналізм» (93,3%), «духовність» і «довіра» (86,7%), «відповідальність», «громадянська ідентичність» (80%), «грумада», «лідерство-служіння» (46,7%).

Таким чином, наявні дані демонструють суперечливі тенденції. По-перше, студентам притаманні саме особистісні цінності, спостерігається відсутність балансу між особистісним і професійним у формуванні цінностей студента. По-друге, відсутність професійних цінностей пояснюється тим, що студенти-першокурсники мало знають про майбутню професію. Професійні цінності потребують продуманої системи впливу на формування та вдосконалення цінностей. По-третє, з огляду на те, що студенти мають різний потенціал, початковий музичний рівень, перебування їх на кожному етапі формування цінностей займає різний час. Отже, перебуваючи в однакових умовах, створених в університетському середовищі,

кожний студент має власні бажання та мотивацію, від яких залежатиме його траєкторія особистісно-професійного розвитку.

Виходячи із зазначеного, ми вважаємо, що процес формування професійно-особистісних цінностей потребує дотримання низки умов, таких як створення відповідного мистецького середовища, залучення студентів-музикантів до участі у складі творчих колективів у корпоративних заходах, проєктній та концертно-конкурсній діяльності, до роботи в органах студентського самоврядування. Важливими також є створення у студентів адекватного уявлення про вибрану професію, сприяння усвідомленню її значущості, прищеплення любові до неї.

Висновки. Таким чином, одними з найактуальніших проблем у мистецькій освіті сьогодення є визначення професійно-особистісних цінностей майбутніх бакалаврів музичного мистецтва, реалізація їх в освітньому процесі. Ціннісні виміри майбутніх фахівців доводять перевагу особистісних над іншими групами цінностями, ставлячи завдання спрямувати подальшу діяльність на розроблення та впровадження організаційно-методичної системи формування професійно-особистісних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-укл.: В. Захарченко, С. Калашнікова, В. Луговий, Ю. Рашкевич, Ж. Таланова ; за ред. В. Кременя. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.
2. Олексюк О. Досвід рефлексії ціннісних компонентів міжсуб'єктної мистецької освіти. *Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16 листопада, м. Київ). Київ : Київський університет ім. Б. Грінченка. 2011. С. 66–69.
3. Плохотнюк О. Теоретичні засади формування ціннісних орієнтацій особистості. *Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2007. № 1 (118). С. 125–130.
4. Стандарт вищої освіти: перший (бакалаврський рівень), галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 025 «Музичне мистецтво» : чинний від 24 травня 2019 року № 727. Київ : вид. офіц. МОН України, 2019. 16 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/025-muzichne-mistetstvo-bakalavr.pdf>.
5. Ткачова Н. Історія розвитку цінностей в освіті : монографія. Харків : Харківський національний університет ім. В. Каразіна, 2004. 423 с.

REFERENCES

1. Natsionalnyi osvittii hlosarii: vyshcha osvita. [National Educational Glossary: Higher Education]. Kyiv, 2014, 100 p. [in Ukrainian].
2. Oleksyuk O. Dosvid refleksii tsinnisnykh komponentiv mizhsubiiektnoi mystetskoï osvity. [Experience of reflection on the value components of intersubjective art education]. Kyiv, 2011, pp. 66–69 [in Ukrainian].
3. Plokhotnyuk O. Teoretychni zasady formuvannia tsinnisnykh orientatsii osobystosti. Visn. Luhan. nats. ped. un-tu imeni Tarasa Shevchenka [Theoretical aspect of forming the value understanding of individual], Luhansk, 2007, № 1 (118), pp. 125–130 [in Ukrainian].
4. Standart vyshchoï osvity: pershyi (bakalavrskyi riven), haluz znan 02 “Kultura i mystetstvo”, spetsialnist 025 “Muzychne mystetstvo”. [Higher education standard of Ukraine. The first (bachelor) level of higher education. Specialty – 025 Music art]. Kyiv, 2019, 16 p. [in Ukrainian].
5. Tkachova N. Istoriiia rozvytku tsinnosteï v osviti [History of the development of values in education]: monohrafiia. Kharkiv, 2004, 423 p. [in Ukrainian].